

ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ КУЛЬТУРИ В РЕГІОНІ

ЄВСЄЄВА О. О.

УДК 332.8

Євсєєва О. О. Вдосконалення державного регулювання розвитку системи культури в регіоні

У статті досліджено зміст інновацій у сфері культури та їхнє значення для соціально-економічного розвитку. Вивчено можливості цілеспрямованого застосування інноваційних механізмів у системі управління культурою, що впливають на вдосконалення її організаційно-управлінських функцій. Розроблено комплекс організаційно-економічних і фінансових інструментів стимулювання розвитку культури в регіоні. Обґрунтовано пріоритетні напрями розвитку системи фінансування культури, у тому числі на основі державно-приватного партнерства.

Ключові слова: державне регулювання, інновації, регіон, фінансування, партнерство.

Рис.: 1. **Бібл.:** 10.

Євсєєва Ольга Олександрівна – доктор економічних наук, професор, доцент кафедри обліку і аудиту, Українська державна академія залізничного транспорту (пл. Фейєрбаха, 7, Харків, 61050, Україна)

E-mail: polkya@meta.ua

УДК 332.8

Євсєєва О. А. Совершенствование государственного регулирования развития системы культуры в регионе

В статье исследовано содержание инноваций в сфере культуры и их значение для социально-экономического развития. Изучены возможности целенаправленного применения инновационных механизмов в системе управления культурой, влияющих на совершенствование ее организационно-управленческих функций. Разработан комплекс организационно-экономических и финансовых инструментов стимулирования развития культуры в регионе. Обоснованы приоритетные направления развития системы финансирования культуры, в том числе на основе государственно-частного партнерства.

Ключевые слова: государственное регулирование, инновации, регион, финансирование, партнерство.

Рис.: 1. **Библ.:** 10.

Євсєєва Ольга Алексєєвна – доктор економічних наук, професор, доцент, кафедра учета і аудиту, Українська державна академія залізничного транспорту (пл. Фейєрбаха, 7, Харків, 61050, Україна)

E-mail: polkya@meta.ua

UDC 332.8

Ievsieieva O. A. Perfection of State Regulation of Development of the Culture System in a Region

The article studies the content of innovations in the sphere of culture and their significance for socio-economic development. It studies possibilities of task-oriented application of innovation mechanisms in the system of management of the culture, which influence perfection of its organisational and managerial functions. It develops a complex of organisational and economic and financial tools of stimulation of development of the culture in a region. It justifies priority directions of development of the system of financing the culture, including on the basis of the state-private partnership.

Key words: state regulation, innovations, region, financing, partnership.

Pic.: 1. **Bibl.:** 10.

Ievsieieva Olga A. – Doctor of Science (Economics), Professor, Associate Professor of the Department of Accounting and Audit, Ukrainian State Academy of Railway Transport (pl. Feyerbakha, 7, Kharkiv, 61050, Ukraine)

E-mail: polkya@meta.ua

Проблема подальшого економічного розвитку України і реального її входу до групи економічно розвинених країн безпосередньо пов'язана з розвитком культури [1, с. 161]. Саме культура, наука і освіта забезпечують стабільний сталий розвиток держави на основі розвитку інтелектуального потенціалу народу при збереженні традицій і збагаченні їх досягненнями світової культури, у протилежність подальшому розвитку на основі імпорту субкультури.

В Україні культура як галузь практично завжди знаходилася на другому плані, багато в чому залежачи від економічної ситуації, оскільки, як і в радянський період, вона фінансується за залишковим принципом. Саме тому всі труднощі економічного розвитку держави безпосередньо відбивалися на фінансуванні культури. Перехід до ринкової економіки повністю зруйнував систему бюджетного фінансування культури, не створивши нової, адаптованої до умов, коли значна доля фінансування лягла б як на самі організації культури, так і на меценатів, спонсорів та інших.

Культуру як сегмент системи суспільного життя досліджували: Е. Баллер, Ф. Бекон, М. Вебер, Г. Гегель,

І. Гердер, Т. Гоббс, М. Каган, І. Кант, Дж. Локк, Е. Маркарян, П. Сорокін, І. Тен, А. Тойнбі, О. Шпенглер, К. Ясперс та інші. Вагомий внесок у дослідження різних аспектів впливу держави на розвиток сфери культури зробили українські науковці: В. Андрущенко, Л. Бабій, О. Гриценко, Л. Губерський, І. Дзюба, М. Жулинський, В. Карлова, Н. Корабльова, В. Корженко, В. Куценко [2], А. Леонова, В. Леонтєва, С. Максимов, С. Пакулін [3], В. Подкопаєв, О. Семашко, М. Стріха, В. Третяк [7], О. Чаплигін, Г. Чміль, С. Чукут. Проте автори, в основному, концентрувалися на оцінці впливу культури на інтелектуальний потенціал країни, приватних проблемах організації культури. У той самий час питання державного регулювання розвитку системи культури в регіоні в умовах глобалізації економіки розглянуті, на наш погляд, недостатньо. Цим визначається вибір теми проведеного дослідження.

Цілями роботи стали: 1) дослідити зміст інновацій у сфері культури та їхнє значення для соціально-економічного розвитку; 2) виявити можливості цілеспрямованого застосування інноваційних механізмів у системі управління культурою, що впливають на вдосконалення її організаційно-управлінських функцій;

3) розробити комплекс організаційно-економічних і фінансових інструментів стимулювання розвитку культури в регіоні; 4) обґрунтувати пріоритетні напрями розвитку системи фінансування культури, у тому числі на основі державно-приватного партнерства.

Існуюча в Україні система управління сферою культури не повною мірою враховує духовні потреби суспільства і вимагає свого удосконалення. Особливо невдалою в контексті загальноєвропейських тенденцій децентралізації управління є діяльність регіональних органів влади у цьому напрямку. Причини неефективного впливу держави на розвиток сфери культури криються в багатофункціональності структури управлінських органів, дублюванні функцій, низькому рівні професіоналізму та обмеженості знань посадових осіб з деяких соціально-економічних дисциплін, сучасних інформаційних технологій та комп'ютерної техніки, що вимагає запровадження цілісної системи заходів щодо вдосконалення організаційного механізму державного регулювання.

Зміни, що відбулися в інституціональному полі культури, обумовлені появою нових учасників культурної діяльності, таких як недержавні некомерційні та комерційні організації, викликають необхідність розвитку існуючих методів управління, не здатних нині забезпечувати ефективну координацію діяльності різноманітних суб'єктів управління. Удосконалення механізмів управління, що застосовуються нині, і впровадження нових методів визначають здатність державної влади здійснювати реалізацію культурної політики в новому інституціональному середовищі. У зв'язку з цим завдання вивчення та систематизації управлінських інновацій стає особливо актуальним. Недостатній розвиток інструментів і моделей управління, таких як, наприклад, система проектного моніторингу та технологія соціально-культурного партнерства, перешкоджають впровадженню інноваційних методів в практику управління. Виявлення браку інструментів, їх вивчення та включення в практику управління забезпечить формування системи управлінських інновацій у сфері культури.

Діючі механізми управління, такі як планування і програмування розвитку сфери культури, незважаючи на своє повсюдне поширення в практику управління соціокультурною сферою, не забезпечують стійких результатів розвитку сфери культури в контексті реформи бюджетної сфери і впровадження програмно-цільового фінансування культури. Необхідно адаптувати механізми управління, що зарекомендували себе, а також розробляти і впроваджувати інноваційні технології в управління, зважаючи на ускладнення завдань, що стоять перед суб'єктами сфери культури у зв'язку з оновленням споживчої аудиторії культурних продуктів і послуг, а також з урахуванням потреб постіндустріального (інформаційного) суспільства. Застосування комплексного підходу до формування інноваційних механізмів управління підвищить ефективність менеджменту та забезпечить розвиток інноваційних процесів як в окремих регіонах, так і у сфері культури в цілому.

Державне регулювання розвитку системи культури в регіоні має враховувати такі особливості:

- ✦ державний сектор культури знаходиться в стані реорганізації у зв'язку з реформою бюджетної сфери, спрямованої на уточнення статусу установ і впровадження нових організаційно-правових форм бюджетних організацій, здатних найефективніше надавати державні (муніципальні) послуги, оплачувані за рахунок бюджетних коштів;
- ✦ організації недержавного некомерційного і комерційного секторів не входять у сферу інтересів і пріоритетів державної політики у сфері культури. Серед існуючих інструментів культурної політики, що враховують інтереси недержавних організацій, можна виділити конкурси субсидій, призначені для підтримки проектної діяльності в сфері культури;
- ✦ управління сферою культури здійснюється на різних рівнях: національному, регіональному, міському і муніципальному, що неминуче призводить до проблем координації управлінських дій і до питань співфінансування об'єктів сфери культури різних форм власності.

Ми розглядаємо модернізацію у сфері культури з точки зору вдосконалення управлінських процесів, що виражається у визначенні пріоритетів модернізації, розробці стратегічних планів і формуванні середовища, необхідного для впровадження інноваційних методів і моделей управління сферою культури. Цей підхід до модернізації передбачає розвиток таких напрямів:

- ✦ впровадження методів обґрунтування й ухвалення рішень в умовах інформаційного суспільства, заснованих на комплексній оцінці діяльності установ культури, що включає культурологічну, соціальну, економічну та політичну складові;
- ✦ підвищення ролі громадської ініціативи і, у цілому, громадськості в процесах управління на основі розвитку інституту експертних рад, механізму громадських слухань і вивчення громадської думки;
- ✦ формування моделі міжсекторної взаємодії на базі інструменту соціокультурного партнерства, стимулюючої консолідаційний і синергетичний ефекти діяльності установ культури в нових умовах функціонування;
- ✦ операціоналізація процесу управління, що виражається в чіткій орієнтації на соціально-економічні цілі та завдання розвитку суспільства (регіону, соціуму і т. п.) і автономізацію досягнення цих цілей і завдань з використанням програмно-проектних технологій.

У результаті аналізу інноваційних процесів були виявлені ключові особливості інновацій у сфері культури:

- ✦ інновації у культурі спрямовані як на споживача, так і на виробника культурних благ;
- ✦ інновації у культурі стимулюють ринковий успіх культурних продуктів і послуг;
- ✦ інновації у культурі служать стимулом для розвитку інновацій в інших сферах громадського та економічного життя;

- ✦ інновації є невід'ємною частиною творчого процесу у сфері культури;
- ✦ інновації у культурі випробовують пряму дію інформаційно-комунікаційної сфери;
- ✦ інновації у культурі необхідно оцінювати із застосуванням багатофакторних моделей управління.

Ці особливості інноваційних процесів у сфері культури демонструють зростаючу роль культури як ключового фактора постіндустріального суспільства. Властиві культурі творчий характер діяльності і визначальна роль індивідуума (творця) в творчому процесі співзвучні світовим тенденціям глобалізації. З метою розвитку високого інноваційного потенціалу культури необхідно розробити моделі управління у сфері культури, засновані на специфіці застосування інновацій в культурі. Особливо відмітимо, що оновлення сфери культури, докладання консолідованих зусиль у розвиток і підтримку інноваційних процесів у сфері культури сприятиме формуванню інноваційного конкурентоздатного суспільства.

Культура, як найважливіший соціальний інститут суспільства, виступає генератором і споживачем величезного числа найрізноманітніших інновацій. Інноваційні процеси пронизують усю тканину змістовної і формальної діяльності установ культури. Продукти інноваційної діяльності установ культури використовуються в найрізноманітніших галузях економіки. Саме різноманіття інноваційних процесів і результатів діяльності поставило перед нами завдання класифікації інновацій у сфері культури.

Виявлені в ході дослідження особливості інновацій у сфері культури послужили основою формування визначення інновації у ній. На нашу думку, інновації в культурі – це результат діяльності творців і організацій, заснований на осмисленні й інтерпретації культурної спадщини, який створює нові форми і зміст культурного процесу та безпосередньо впливає на розвиток суспільства в цілому.

Розроблена нами класифікація інновацій в культурі заснована на вивченні та систематизації даних про практичну діяльність українських і зарубіжних установ і організацій культури, а також органів державного управління у сфері культури. Класифікація дозволяє проводити аналіз стану інноваційної діяльності у сфері культури, виявляти сильні та слабкі сторони інноваційного розвитку і коригувати ситуацію за допомогою методів управління та координації розвитку у сфері культури.

Класифікація об'єднує основні види інновацій в культурі: творчі, інформаційно-технологічні, економічні, інституціональні, управлінські. Ці види інновацій взаємозв'язані та взаємообумовлені, їх поява і розвиток характеризуються істотним впливом зовнішніх факторів, таких як соціально-економічна ситуація, процеси глобалізації та регіоналізації, світові художні тенденції. Синхронний розвиток різних видів інновацій в культурі забезпечив, з одного боку, взаємопроникнення інноваційних технологій, і, з іншого боку, – прискорення темпів впровадження інновацій в культурі. Властивий куль-

турі творчий потенціал став каталізатором інноваційних процесів і забезпечив сталий розвиток і поширення нововведень. Крім того, інновації в культурі отримали визнання і в інших сферах економічного життя. Наприклад, використання творчих підходів стало необхідним компонентом при розробці нових продуктів, послуг, взаємодії з громадськістю у бізнес-організаціях, чия діяльність безпосередньо не пов'язана з виробництвом культурної продукції.

Незважаючи на існуючу традицію застосування в практичному управлінні сферою культури деяких з інноваційних методів управління, зокрема, програмних і проектних підходів, у соціокультурній сфері відзначається цілий ряд невідкладних проблем, які гальмують соціально-економічний розвиток, перешкоджаючи створенню сприятливого середовища для громадських інновацій, що особливо важливо в поточний період реформування бюджетної сфери. Проблеми соціокультурної сфери носять універсальний характер і вимагають активного впровадження інноваційних методів управління сферою культури в практику державного регулювання.

Визначальна роль держави у фінансуванні та управлінні сферою культури, з одного боку, і проведення реформування, спрямованого на зниження відповідальності держави перед суб'єктами сфери культури, з іншого боку, створюють умови для формування кризової ситуації для установ і організацій культури у випадку недостатньої модернізації механізмів управління. Саме у зв'язку з цим велика роль покладається на вдосконалення методів управління в соціально-культурній сфері, які дозволяють виробити нову стратегію управління у сфері культури на основі впровадження в практику управлінських інновацій.

До інноваційних методів управління ми відносимо як методи прямої дії, так і методи стимулюючого характеру, що впливають на усю сферу культури. До методів, що мають найбільший інноваційний потенціал у системі управління сферою культури, ми відносимо:

- ✦ *метод інституціональної модернізації*, що включає управлінські дії, пов'язані із засновництвом державних організацій культури, створенням громадських і експертних рад, формуванням соціально-культурних партнерств;
- ✦ *програмно-проектний метод*, який допомагає відійти від галузевого підходу в управлінні сферою культури і мистецтва, будучи ефективним способом розвитку міського середовища і формування різноманітної міської інфраструктури;
- ✦ *метод організаційної взаємодії*, представлений трьома напрямками: оперативний, інформаційний, освітній, у кожному з яких включено інноваційні компоненти управлінських методів.

На нашу думку, інноваційними є методи управління, спрямовані як на сферу культури в цілому, так і на окремі суб'єкти, що дозволяють підвищити господарську самостійність і забезпечити розвиток сфери з урахуванням потреб інформаційного суспільства.

Створення рівноправного міжсекторного партнерства стає можливим в результаті виникнення систе-

ми норм і форм поведінки, що забезпечують вигідність взаємодії відмінних одна від однієї сфер громадської діяльності. Взаємний розвиток цих сфер, заснований на постійному обміні комплексами цінностей і ефективними методами роботи, сприяє інноваційним перетворенням, що підтримують різноманітність і спираються на неї. Під соціальним партнерством ми розуміємо конструктивну взаємовигідну співпрацю між трьома секторами суспільства – державними структурами, комерційними підприємствами та некомерційними організаціями з метою вирішення проблем соціальної сфери в інтересах усього населення або його окремих груп, що проживають на цій території.

Аналіз реалізації реальних програм партнерської взаємодії дозволив встановити, що стійке партнерство, яке розвивається, забезпечує не лише високу результативність проєктів, але і розвиток кожної партнерської організації. На основі проведених досліджень нами були встановлені позитивні ефекти від участі організації в соціокультурному партнерстві, такі як: підвищення професійного рівня управлінської ланки і фахівців, які беруть участь в реалізації партнерських проєктів; розвиток професійної та соціальної комунікації; збільшення доступу до ресурсів; підвищення ефективності діяльності; розвиток управлінських і виробничих інновацій; підвищення довіри до інших секторів суспільства.

Однією із засадничих умов сталого розвитку соціокультурних партнерств є наявність управлінських моделей, юридичних і фінансових норм, що забезпечують середовище й інфраструктуру для міжсекторної взаємодії. Потреба в інноваційних механізмах управління у сфері культури пояснюється тим, що існуючі моделі управління не можуть забезпечити потреби суспільства в модернізації культурної діяльності, що, зокрема, пояснює існуючу ситуацію з реформуванням бюджетної сфери, пов'язану з відсутністю дієвих інструментів культурної політики, необхідних для створення єдиного культурного простору і орієнтованих на усі сектори культури. Міра формалізації соціально-культурного партнерства може варіюватися від неформальної робочої групи, професійної мережі до інституціалізованих фонду, асоціації або агентства. Неінституціалізоване партнерство як технологія управління сприяє розвитку проєктної діяльності, консолідує ресурси для виконання завдань конкретних програм і проєктів, але, у той же час, може призвести до припинення розвитку заданого напрямку роботи у зв'язку зі зміною цілей і завдань організацій або довільним виходом організації з партнерських стосунків. Здійснення стратегічних планів, регіональних або галузевих програм розвитку через довгостроковість їх реалізації потребують інституціональних структур, здатних упродовж усього періоду запланованих дій здійснювати координацію роботи усіх партнерів і учасників, а також проміжний, проєктний і підсумковий моніторинг. У результаті проведеного аналізу діяльності партнерств різного виду і рівня, методів застосування технології побудови соціокультурного партнерства було виявлено таке:

- ✦ розвиток формування та побудови соціокультурних партнерств є необхідною умовою для модернізації управління у сфері культури;
- ✦ модель соціокультурного партнерства має властивість екстравертності, що дозволяє накопичувати потенціал співпраці за рахунок різноманітних ресурсів, котрі залучаються: фінансових, інформаційних, інтелектуальних, організаційних, соціокультурних, технологічних, а також індивідуальних, що привносяться кожним з партнерів. Наявність і різноманітність ресурсів партнерства при ефективному менеджменті визначають перспективність партнерської форми співпраці в соціокультурній сфері. Тенденції сучасної культури полягають у взаємопроникненні культур, успішних моделей і практик управління, вдосконалення інструментів дисемінації культурних цінностей, обумовлюють ефективність соціокультурного партнерства, заснованого на наслідуванні цих напрямів розвитку;
- ✦ інноваційність інституціалізованого партнерства ґрунтується на ідеологічній новизні основи для консолідації партнерів, виборі новаторського напрямку діяльності як пріоритету (творчі індустрії), створенні умов і структури для перетворення культурних проєктів в інвестиційні, привабливі для вкладення засобів. Таким чином, нами пропонується розглядати соціокультурне партнерство як нову систему управління у сфері культури.

Доцільність створення моделей соціокультурного партнерства обумовлено:

- ✦ реформуванням бюджетної сфери, тобто необхідністю зміни організаційно-правової структури державних організацій культури і зміцнення позабюджетного фінансування. У зв'язку з переходом на нові організаційно-правові форми організації культури стають гнучкішими, націленими на формування маркетингових альянсів і отримання синергетичного ефекту;
- ✦ зміною ролі держави в партнерських альянсах, що пов'язано із завданнями щодо подолання соціокультурних проблем, які не можуть бути вирішені окремо жодним із секторів суспільства, а також без участі усіх громадських сил. Держава стає рівноправним учасником соціокультурного партнерства, не обмежуючи свою участь загальним патронатом або бюджетним забезпеченням. Крім того, зміна ролі держави обумовлює концентрацію фінансових ресурсів на інноваційних напрямках розвитку культури за допомогою розвитку програмно-проєктної діяльності;
- ✦ відсутністю організаційно-правових форм, у межах яких може розвиватися соціокультурне партнерство за прикладом зарубіжних практик. Впровадження інноваційних методів управління, включаючи соціокультурне партнерство, сприятиме розвитку інструментів соціальної відповідальності бізнесу в культурі.

Соціокультурне партнерство – це інноваційний механізм управління, здійснюваний у відповідній організаційно-правовій формі та спрямований на вирішення соціокультурних проблем шляхом побудови стійких партнерських зв'язків між державою, комерційною і некомерційною секторами культури. Воно стимулює створення середовища для здійснення програмно-проектної діяльності і розвитку ринкових механізмів у сфері культури на основі принципів між-секторного партнерства.

Такі управлінські інновації, як соціально-культурне партнерство, програмно-проектний метод, спрямовані на вдосконалення системи управління у сфері культури у світі завдань модернізації галузі, а також на підвищення інноваційного потенціалу сфери культури в умовах глобалізації.

Тривала світова фінансова криза ще більше ускладнює функціонування сфери культури, а спланований дефіцит бюджету не додає оптимізму з приводу перспектив істотного збільшення бюджетного фінансування культури [4, с. 160]. Враховуючи це, одним із найважливіших завдань у сфері культури, разом з іншими цілями (безпосередньо пов'язаними з розвитком культури і вирівнюванням рівня культурного розвитку регіонів), є побудова прийнятної системи фінансування культури на основі спільної участі в цьому процесі держави і самих організацій культури за наявності фінансової підтримки у формі меценатства, спонсорства та інших. На нашу думку, участь держави в процесі відродження культури і реалізації її як фактора розвитку продуктивних сил, розкритті й розвитку духовних здібностей суспільства, необхідна, тим не менш, у межах «м'яких» методів державного управління – державного регулювання.

Сучасні дослідження в економіці культури базуються на достатній кількості робіт вітчизняних і зарубіжних учених, які розглядали як загальноекономічні проблеми культури як галузі та виду діяльності, так і безпосередньо досліджували окремі економічні аспекти діяльності організацій у сфері культури. Проте, найбільш насущною

є проблема створення ефективного управління галуззю культури на основі використання системи та методів державного управління у формі державного регулювання, у першу чергу у сфері фінансового забезпечення діяльності галузі. Саме неопрацьованість теоретичних і методичних аспектів економіки культури з точки зору формування та реалізації системного підходу до фінансового забезпечення її функціонування, заснованого на державному регулюванні, а також висока значущість їх вирішення як основи розвитку культури як галузі, обумовлюють актуальність теми нашого дослідження.

Однією з основних проблем недостатнього розвитку культури є низький рівень фінансування, що не дозволяє повністю використовувати її потенціал як інструмент духовного та соціального економічного розвитку України [6]. Традиційно в загальному вигляді джерела фінансування культури можна розділити на дві основні групи: державні та приватні. В Україні існує система переважно бюджетного фінансування організацій культури, що припускає як пряме, так і непряме бюджетне фінансування. Значно меншу долю складають позабюджетні засоби. Різноманіття об'єктів і видів діяльності, що вимагають розвитку фінансового забезпечення, привели до використання різних форм і методів державної підтримки. Приватне фінансування культури нині досить обмежене і представлене формами, наведеними на *рис. 1*.

Проведений аналіз стану фінансування культури в Україні дозволив виявити й ідентифікувати такі основні загрози розвитку культури:

- ✦ зниження попиту на послуги переважаючої кількості організацій культури;
- ✦ зміна об'ємів і структури фінансування організацій культури, що виразилася в скороченні як бюджетного фінансування (в основному з регіональних і місцевих бюджетів), так і випереджаючого скорочення засобів спонсорів і меценатів в сфері культури;

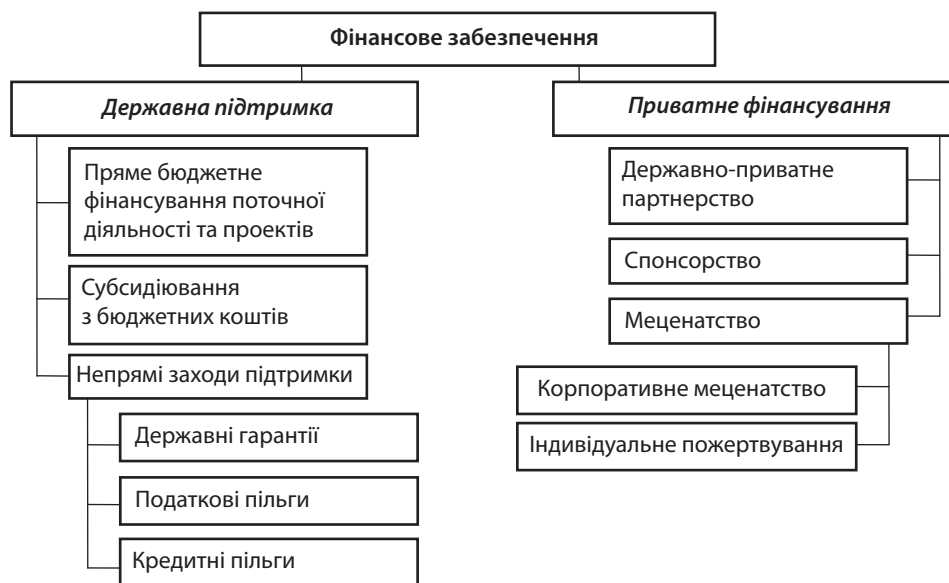

Рис. 1. Фінансове забезпечення культури

- ✦ продовження позиціонування держави як мецената в підтримці культури;
- ✦ переважно якщо не заперечення, то неухвага до ролі культури як фактора, котрий визначає темпи та структурні характеристики соціально-економічного розвитку України [5];
- ✦ низький правовий і громадський статус культури [8].

Однією з найбільш значущих загроз, на нашу думку, є те, що у культури як виду діяльності є певна специфіка, яка полягає у відсутності об'єктивних критеріїв якості послуг, а ціна хороших погані послуги (у одній і тій самій групі) можуть практично не відрізнятися. У результаті у бізнесу відсутній стимул для підвищення якості, і, відповідно, зростання прибутків формується за рахунок інших, ефективніших для бізнесу напрямів. Відповідно, ринкова логіка у випадках перетину інтересів бізнесу і споживача культури, домінує, роблячи інтереси бізнесу переважними: його мета – отримання прибутку – чітко позначена та вимірювана, у той час як цілі споживача культури досить розпливчасті.

У ході дослідження нами були проаналізовані форми бюджетної підтримки організацій галузі культури за кордоном і показано, що переважними в цій сфері є:

- ✦ повне фінансування витрат і капіталовкладень;
- ✦ цільові трансферти;
- ✦ гранти організаціям культури;
- ✦ індивідуальні гранти.

Повне фінансування витрат і капіталовкладень нині застосовується все рідше, причому в частині окремих установ культури, таких як національні музеї, бібліотеки, архіви тощо. Слід зазначити, що для України характерне переважання саме цієї форми підтримки культури [10].

Цільові трансферти, призначені для фінансування великих і довгострокових проектів, що мають національне значення, як правило таких, що реалізуються великими і широко відомими організаціями культури.

Гранти нині є найбільш поширеною формою підтримки організацій галузі й надаються різним організаціям або окремим працівникам культури і мистецтва. Умови їх надання, природно, розрізняються в різних країнах, хоча їх усе різноманіття може бути зведене до таких видів:

- ✦ *договірні*, розмір яких встановлюється спеціальною угодою держави і відповідної організації культури;
- ✦ *встановлювані за результатами праці* (за нормами субсидіювання на одиницю річного продукту і послуги);
- ✦ *базисні*, встановлювані за нормативними витратами і розраховані як певний норматив до заробітної плати, що затверджується для кожної категорії організацій культури (музеї, театри, розважальні центри та інші).

Індивідуальні гранти реалізуються як субсидія окремим творчим особам, причому форми їх досить різноманітні (безстрокові гранти видатним діячам культу-

ри і мистецтва, гарантований дохід відомим письменникам, гранти молодим письменникам на певний термін та інші).

Витрати на підтримку культури за кордоном можуть бути пов'язані з пріоритетністю тих або інших видів організацій (Швейцарія – кінематограф, Японія – охорона і реставрація пам'яток, Італія – збереження національного культурного надбання і т. п.).

Структура фінансування за рівнями бюджетів досить різноманітна, при цьому регіональні бюджети фінансують від 20 до 70% витрат на культуру [9].

Особливо широке поширення за кордоном отримало непряме фінансування сфери культури, що виражається у формі надання державою податкових і кредитних пільг як самим організаціям культури, так і організаціям, що надають їм фінансову підтримку. У першу чергу це податкові пільги, які реалізуються по податках на добродійність, податку з обороту, податку на доходи фізичних осіб, податку на майно і податку на додану вартість. Зокрема, слід зазначити пільговий режим з ПДВ, де податкові ставки на журнали, книги, культурні заходи, значно нижче основних.

З розвитком комерційної діяльності організацій культури усе більш помітну роль в їх фінансовій підтримці за кордоном відіграє банківський кредит. При цьому держава сприяє організаціям культури в отриманні банківських позик, надаючи відповідні гарантії. В Україні непряме фінансування культури через систему кредитних пільг практично не діє. Якщо говорити про банківські кредити, то вони видаються українськими банками під такі високі відсотки, що ними неможливо скористатися, ускладнена процедура отримання кредитів, перевага віддається короткостроковим кредитам. Так звані «довгі» гроші у сфері культури практично не працюють. Організаціям культури залишається можливість користуватися кредитами, що надаються поставальниками (товарний кредит, лізинг та інші).

Подальший розвиток ринкових стосунків припускає зміну структури фінансування організацій культури. Нині, незважаючи на зростання тарифів на послуги організацій культури, співвідношення, навіть у найбільш важливих установах культури національного значення, бюджетних і позабюджетних коштів явно зміщено у бік надходжень з бюджету. У середньому по організаціях культури в Україні доля коштів, що отримуються від позабюджетних джерел, останніми роками практично незмінна та складає приблизно 12% бюджетного фінансування.

Тенденції держави до скорочення кількості бюджетних організацій мають проявлятися і в тому, що надалі необхідно залучати організації інших організаційно-правових форм до процесу надання державних послуг на основі державного замовлення, виходячи з реальних можливостей бюджетів відповідних рівнів.

На нашу думку, система фінансування організацій культури з бюджету має ґрунтуватися на формуванні ієрархії пріоритетів на відповідний період, причому ця умова повинна діяти не лише у рамках фінансування поточної діяльності, але і у рамках проектного підходу.

ВИСНОВКИ

1. Розвиток інноваційних процесів у сфері культури забезпечить застосування комплексного підходу до формування інноваційних механізмів управління.

2. Модернізація у сфері культури з точки зору вдосконалення управлінських процесів виражається у визначенні пріоритетів, розробці стратегічних планів і формуванні середовища, необхідного для впровадження інноваційних методів і моделей управління сферою культури.

Соціально-культурне партнерство і програмно-проектний метод як управлінські інновації спрямовані на вдосконалення системи управління та підвищення інноваційного потенціалу сфери культури в умовах глобалізації.

3. Участь держави в процесі відродження культури необхідно впроваджувати в межах «м'яких» методів державного управління – державного регулювання.

4. У межах бюджетної реформи актуальним є перехід від кошторисного фінансування державних (муніципальних) установ до фінансового забезпечення виконання державних (муніципальних) завдань у формі субсидій з бюджету відповідного рівня.

5. Держава в цілях підвищення ефективності функціонування установ і організацій культури повинна прагнути до розширення спектру організаційно-правових форм державних (муніципальних) установ, застосовуючи, зокрема, такі форми, як бюджетна, казенна, автономна. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Євсєєва О. О. Стратегічні напрями соціального розвитку, шляхи державного регулювання : монографія / О. О. Євсєєва. – К. : СПДФО Коваленко В. Ф., 2011. – 524 с.

2. Куценко В. І. Соціальний вектор економічного розвитку / В. І. Куценко. – К. : Наукова думка, 2010. – 735 с.

3. Пакулін С. Л. Стратегія і пріоритети розвитку сфери культури Харківщини / С. Л. Пакулін, В. П. Третяк // Економіка: проблеми теорії та практики : Збірник наукових праць. Випуск 236 : У 5 т. – Том II. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2008. – С. 429 – 434.

4. Петрушенко Ю. М. Фінансове забезпечення культурного розвитку регіону / Ю. М. Петрушенко, Ю. Г. Шишова // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. – 2008. – № 2, Т. 2. – С. 160 – 169.

5. Ситар Л. Й. Проблеми формування законодавчої бази сфери культури [Електронний ресурс] : Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/sre/2011_1/47.pdf

6. Ситар Л. Й. Фінансове забезпечення культурного розвитку регіону [Електронний ресурс] : Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/sre/2011_3/106.pdf

7. Третяк В. П. Вплив соціальної сфери на соціалізацію трансформації економіки України / Третяк В. П. // Актуальні проблеми економіки. – К. : ВНЗ «Національна академія управління», 2009. – С. 94 – 98.

8. У Харкові розробили нову схему держфінансування культури, яку запропонують Мінфіну [Електронний ресурс] : Режим доступу : http://www.sq.com.ua/ukr/news/ekonomika/15.02.2011/u_harkovi_rozrobili_novu_shemu_derzhfinansuvannya_kulturi_yaku_zaproponuyut_minfinu/

9. Финансирование культуры в европейских странах: обзор подходов и методов [Електронний ресурс] : Режим доступу : <http://www.strana-oz.ru/2005/4/finansirovanie-kultury-v-evropeyskih-stranah-obzor-podhodov-i-metodov>

10. Фінансування галузі культури у 2012 році збільшено на 71 млн грн [Електронний ресурс] : Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=245677885

REFERENCES

"Finansirovanie kultury v evropeyskikh stranakh: obzor podkhodov i metodov [Financing of culture in European countries: a review of approaches and methods]." <http://www.strana-oz.ru/2005/4/finansirovanie-kultury-v-evropeyskih-stranah-obzor-podhodov-i-metodov>

"Finansuvannia haluzi kultury u 2012 rotsi zbilsheno na 71 mln hrn [Financing of culture in 2012 increased by 71 million]." http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=24567788

levsieieva, O. O. *Stratehichni napriamy sotsialnoho rozvytku, shliakhy derzhavnoho rehuliuвання* [The strategic direction of social development, by government regulation]. Kyiv: SPДФО Kovalenko V. F., 2011.

Kutsenko, V. I. *Sotsialnyi vektor ekonomichnoho rozvytku* [Vector Social Economic Development]. Kyiv: Naukova dumka, 2010.

Pakulin, S. L., and Tretiak, V. P. "Stratehiia i priorytety rozvytku sfery kultury Kharkivshchyny [Strategy and priorities for the development of culture Kharkov]." In *Ekonomika: problemy teorii ta praktyky*, 429-434. Dnipropetrovsk: DNU, 2008.

Petrushenko, Yu. M., and Shishova, Yu. G. "Finansove zabezpechennia kulturnoho rozvytku rehionu [Financial support for cultural development in the region]." *Visnyk Sumskoho derzhavnoho universytetu. Seriya Ekonomika*, vol. 2., no. 2 (2008): 160-169.

Sitar, L. Y. "Problemy formuvannia zakonodavchoi bazy sfery kultury [Problems of legislation the cultural sphere]." http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/sre/2011_1/47.pdf

Sitar, L. Y. "Finansove zabezpechennia kulturnoho rozvytku rehionu [Financial support for cultural development in the region]." http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/sre/2011_3/106.pdf

Tretiak, V. P. "Vplyv sotsialnoi sfery na sotsializatsiiu transformatsii ekonomiky Ukrainy [Impact of social transformation in the socialization of economy of Ukraine]." *Aktualni problemy ekonomiky* (2009): 94-98.

"U Kharkovi rozrobly novu skhemu derzhfinansuvannia kultury, iaku zaproponuiut Minfinu [In Kharkov was developed a new scheme for public funding of culture, which wil be proposed to Ministry of Finance]." http://www.sq.com.ua/ukr/news/ekonomika/15.02.2011/u_harkovi_rozrobili_novu_shemu_derzhfinansuvannya_kulturi_yaku_zaproponuyut_minfinu/